

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky

BAKALÁRSKA PRÁCA

Nitra 2011

Zuzana Szókeová

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky

Profesijné kompetencie učiteľa nadaného žiaka

Bakalárska práca

Študijný program: Pedagogika 1.1.5

Študijný odbor: Predškolská a elementárna pedagogika

Vedúci bakalárskej práce: doc. PaedDr. Jana Duchovičová, PhD.

Nitra, 2011

Zuzanana Szőkeová

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Pedagogická fakulta

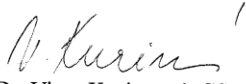
ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Zuzana Szökeová
Študijný program: predškolská a elementárna pedagogika (Učiteľské štúdium, bakalársky I. st., externá forma)
Študijný odbor: 1.1.5 predškolská a elementárna pedagogika
Typ záverečnej práce: Bakalárska práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Profesionálne kompetencie učiteľa nadaného žiaka
Anotácia: Téma sa orientuje na rozvoj kompetencií učiteľa v pregraduálnej alebo postgraduálnej príprave, súvisiacich so systematickou edukačnou podporou nadaných žiakov v integrovaných alebo segregovaných podmienkach. Rozoberá systémy vzdelávania učiteľov rozpracované doma a v zahraničí.

Školiteľ: doc. PaedDr. Jana Duchovičová, PhD.
Oponent: prof. PhDr. Gabriela Porubská, CSc.
Katedra: KPG - Katedra pedagogiky
Vedúci katedry: prof. PhDr. Viera Kurincová, CSc.
Dátum zadania: 30.09.2009

Dátum schválenia: 08.03.2010

prof. PhDr. Viera Kurincová, CSc.
vedúci/a katedry

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem, že som predloženú bakalársku prácu napísala samostatne s použitím uvádzanej literatúry a pod odborným vedením školiteľa.

Nitra, 19.4.2011

Zuzana Szókeová

Pod'akovanie

Ďakujem svojej školiteľke doc. PaedDr. Jane Duchovičovej, PhD. za cenné rady a odporúčania, ktoré mi poskytla pri písaní a kompozícii bakalárskej práce.

Nitra, 19.4.2011

Zuzana Szókeová

ABSTRAKT

Szökeová, Zuzana: Profesionálne kompetencie učiteľa nadaného žiaka. Bakalárska práca. Univerzita Konštantína filozofa v Nitre. Pedagogická fakulta. Katedra pedagogiky
Školiteľ: . doc. PaedDr. Jana Duchovičová, PhD.. Stupeň kvalifikácie: Bakalár (Bc.)
PF UKF, Nitra 2011, s. 43.

Bakalárska práca prináša pohľad na profesionálne kompetencie učiteľa nadaného žiaka a jeho úlohu pri rozvoji nadania detí. Práca je rozdelená do troch kapitol, ktoré prinášajú informácie o problematike a identifikácii nadania, ktoré by mal učiteľ ovládať. Charakterizuje osobnosť a kompetencie učiteľa nadaného žiaka a jeho vzdelávacie možnosti. Práca ďalej predstavuje varianty vzdelávania vo vzťahu k činnosti učiteľa. Osobitný priestor je venovaný aj príprave vyučovacieho procesu pomocou metód, ktorých znalosť je nevyhnutnou kompetenciou učiteľa nadaného žiaka.

Kľúčové slová: Učiteľ nadaných detí, Nadané deti, Diferencovaný prístup, Kompetencie, Príprava, Metódy,

ABSTRACT

Szőkeová, Zuzana: Professional competence of teachers gifted pupil. Bachelor thesis. Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of Education. Department of Education. Supervisor: . doc. PeadDr. Jana Duchovičová, PhD .. Level of qualification: Bachelor (Bc.) PF UKF, Nitra 2011, p. 43.

Bachelor thesis brings insight into the professional competences of the teacher of gifted children and his role in the development of the children's talent.

The work is divided into three chapters that provide informations on issues and identification of the gifted children that the teacher should know. Describes the personality and the competence of the teacher of gifted children and his educational opportunities. This work also presents variants of the education in relation to the activity of the teacher. Individual space is dedicated to the preparation of the teaching process by using methods which knowledge is an essential competence of the teacher of gifted children.

Key words: Teacher of gifted children, Gifted children, Differential approach, Competence, Preparation, Methods

OBSAH

Abstrakt

ÚVOD

0.	Nadané dieťa	7
0.1	Definícia nadania	9
0.2	Diferencovaný prístup k vzdelávaniu nadaných detí	9
0.3	Úloha pedagóga pri identifikácii nadaných detí	12
0.4	Moderný prístup školstva a pedagóga	19
1.	Učiteľ nadaného žiaka	22
1.1	Kompetencie a charakteristika učiteľa nadaných žiakov.....	23
1.2	Príprava učiteľov u nás a v zahraničí	26
1.2.1	Počiatková príprava	26
1.2.2	Ďalšie vzdelávanie	27
1.3	Úloha učiteľa vo variantoch výchovy a vzdelávania nadaných detí	29
2.	Didaktická práca učiteľa	31
	ZÁVER	37
	Resumé	38
	Zoznam použitej literatúry	39
	Prílohy	42

Úvod

Výchova a vzdelávanie nadaných detí sa v posledných desaťročiach dostáva do popredia záujmu školstva, učiteľov aj rodičov. Donedávna pretrvával názor, že každé dieťa by malo mať rovnaké možnosti pre rozvoj svojich vedomostí a schopností a špeciálna pozornosť venovaná niektorým deťom bola preto považovaná za prejav elitárstva. Dnes už väčšina štátov, Slovensko nevynímajúc, uznáva, že nadané deti sú deti so špecifickými potrebami a musí im byť venovaná špeciálna pozornosť. Je to dôsledok názoru, podľa ktorého nadané deti majú potenciál vykonať dôležité zmeny v spoločnosti a byť tak pre ňu prínosom.

Učiteľ má dôležitú úlohu pri formovaní osobnosti dieťaťa a pri rozvíjaní jeho kognitívnych aj non-kognitívnych vlastností. Dieťa získava v škole poznatky, ktoré bude uplatňovať po celý svoj život a je preto nevyhnutné, aby mu učiteľ pomohol nielen pri získavaní vedomostí, ale aby bol pre neho aj pozitívnym vzorom. Požiadavky na učiteľa nadaných detí vyplývajú predovšetkým zo špecifických potrieb tejto skupiny detí. Táto práca prináša pohľad na kompetencie, ktoré by učelia nadaných detí mali mať.

V prvej kapitole sa venujem problematike nadania a charakteristike nadaných detí, ktorú by mali ovládať všetci učelia, nielen špeciálni pedagógovia. Vedieť včas rozpoznať nadanie dieťaťa je pre rozvoj jeho výnimočných schopností kľúčové. Identifikácia nadaných detí je často prácou učiteľa, keďže pozoruje dieťa spolu s ostatnými žiakmi a dokáže tak odhaliť odlišnosti v jeho vývoji. Poznať tieto odlišnosti, ktoré sú považované za možné prejavy nadania, by malo byť v záujme učiteľov. Kapitola obsahuje tiež informácie o variantoch vzdelávania a výchovy nadaných detí. Poukazuje aj na tie nedostatky bežného vzdelávacieho systému, ktoré najviac bránia rozvoju nadania, ba dokonca často spôsobia, že nadané deti majú ku škole a vzdelávaniu negatívny prístup a nerozvíjajú svoje záujmy, a navrhuje spôsoby, ako môže učiteľ tieto nedostatky odstrániť.

Druhá kapitola charakterizuje prácu učiteľa nadaných detí, ako aj učiteľa samotného. Od všetkých učiteľov sa vyžaduje odbornosť, profesionalita a znalosť metodológie predmetu, ktorému sa venuje. Rovnako všetci učelia by mali disponovať vlastnosťami nevyhnutnými pre prácu s deťmi a pre potreby vzdelávania, ako sú tolerancia, empatia, alebo trpezlivosť. Práca s nadanými žiakmi si však často vyžaduje špecifické vlastnosti, ktoré učiteľa nadaných žiakov odlišujú od učiteľa bežných žiakov. Vyplýva to predovšetkým z odlišného, teda diferencovaného prístupu, ktorý sa využíva pri výchove a vzdelávaní nadaných žiakov

V kapitole tiež prinášam pohľad na prípravu učiteľov a na možnosti štúdia na Slovensku i v zahraničí. Štúdium a prax v zahraničí môžu učiteľom priniesť významné poznatky.

Predmetom tretej kapitoly je príprava učiteľa nadaných žiakov na vyučovanie. Jeho základnou kompetenciou by mala byť nielen znalosť metód a prístupov uplatňovaných u nás a v iných krajinách, mal by tiež vedieť tieto metódy využívať s ohľadom na individuálne potreby nadaného žiaka. Mal by byť schopný vyberať úlohy tak, aby rozvíjali konkrétne vlastnosti nadaných detí a zodpovedali ich potrebám.

1 NADANÉ DIEŤA

1.1 DEFINÍCIA NADANIA

Existuje niekoľko definícií nadania. Pri charakteristike nadaného žiaka sa uplatňujú rôzne prístupy. Niektoré berú do úvahy len intelektové schopnosti dieťaťa, vtedy sa využívajú napríklad testy inteligencie určené na zmeranie jeho inteligenčného kvocientu, alebo je pozornosť sústredená na jeho tvorivosť, ktorá sa určuje pomocou testov tvorivosti. Teórie tohto typu väčšinou nie sú medzinárodne plne akceptované, aj keď množstvo škôl pre nadané deti považuje inteligenčný kvocient 130 a viac za hodnoverný ukazovateľ nadania. Hodnotenie nadania podľa výšky inteligenčného kvocientu môže mať tiež význam pri určení stupňa nadania. Otázkami okolo nadania sa odborníci intenzívne zaoberajú už vyše 100 rokov. Vznikli desiatky rôznych definícií nadania. Jednou z najznámejších je tzv. Marlandova definícia, prednesená na Americkom kongrese v roku 1971 ktorá znie : „Nadané a talentované deti sú tie deti, ktoré sú identifikované kvalifikovanými profesionálmi, a ktoré sú vzhľadom na svoj výnimočný potenciál schopné vysokých výkonov. Tieto deti potrebujú k realizácii svojho prínosu pre spoločnosť vzdelávací program a servis, ktorý nie je bežne poskytovaný regulárnymi školami.“ Deti, schopné vysokého výkonu sú tie deti, ktoré demonštrujú úspech alebo potencionálne schopnosti v niektorej z nasledujúcich oblastí:

1. všeobecná intelektová schopnosť
2. špecifické akademické schopnosti
3. tvorivé alebo produktívne myslenie
4. vodcovské schopnosti
5. umelecké schopnosti
6. psychomotorické schopnosti

Intelektové nadanie je skôr všeobecné nadanie, najmä v mladšom veku nevyhranené a orientované akoby na všetky oblasti, akademické nadanie sa týka niektorej z intelektových oblastí (napr. matematické, prírodovedné, jazykové). Najmä psychológovia sa dlhú dobu zaoberajú štruktúrou nadania - hľadaním faktorov, ktoré samotné nadanie vytvárajú a ovplyvňujú. Prišli na to, že nadanie nie je len súbor vysokých schopností, ale aj iných vlastností osobnosti. Tak vznikol Renzulliho trojprstencový model nadania. Renzulli zaradil do štruktúry nadania tri prvky: motiváciu, kreativitu a nadpriemerné intelektové schopnosti. Motiváciu chápe ako vôľu zrealizovať danú činnosť, tvorivosť je schopnosť, pomocou ktorej dokáže jedinec riešiť úlohy vlastným, samostatným spôsobom a ktorá mu umožňuje vytvárať originálne koncepcie

a myšlienky, ktoré následne dokáže aj samostatne zrealizovať. Mónks doplnil tento model o sociálne faktory. Podľa neho na rozvoj nadania dieťaťa vplýva rodina, škola a rovesníci. Sociálne prostredie dokáže zásadne ovplyvniť vývoj nadaného žiaka, môže jeho nadanie podporiť, ale na druhej strane môže byť aj príčinou stagnácie, či dokonca potlačenia vlôh dieťaťa. Ďalší psychológovia pričlenili k tomuto modelu vplyvy prostredia (rodina, rovesníci, škola) a iné faktory (napr. šťastné okolnosti). Zjednodušene môžeme povedať, že nadané dieťa je dieťa s predčasným poznávacím vývinom, ktoré pri dostatočnej motivácii a tvorivosti za adekvátnej stimulácie zo strany prostredia dosahuje v porovnaní so svojimi rovesníkmi výnimočné výkony v jednej alebo viacerých oblastiach - pre päťročné dieťa môže byť výnimočné, že dokáže plynulo čítať, hoci vo všeobecnosti to žiadny výnimočný výkon nie je - čítať vieme všetci. Odhaduje sa, že intelektovo nadaných jedincov sa v populácii nachádza asi 2,5%. Nasledujúca definícia, vytvorená skupinou Columbus Group (doteraz nie je oficiálne zverejnená a väčšina zdrojov odkazuje na stretnutie tejto skupiny) ako jedna z mála poukazuje aj na vnútorný svet nadaného jedinca: „Nadanie je asynchrónny vývin, v ktorom sa predčasne rozvinuté kognitívne schopnosti a vysoká intenzita kognitívnej aktivity kombinujú a vytvárajú vnútorné skúsenosti a vedomie, ktoré sú kvalitatívne odlišné od normy. Táto asynchrónnosť vzrastá s vyššou intelektuálnou kapacitou. Jedinečnosť nadaných ich činí zvlášť zraniteľnými a vyžaduje modifikácie v rodičovskom prístupe, vzdelávaní a poradenstve s cieľom ich optimálneho rozvíjania. (Columbus Group, júl 1991): Nepublikovaný prepis stretnutia skupiny Columbus Group. Columbus, Ohio) Iné teórie definujú nadanie ako výsledok interakcie viacerých faktorov. V tomto prípade sa predpokladá, že všeobecné a špeciálne schopnosti dieťaťa sú vo vzájomnom vzťahu s jeho prostredím. Medzi takéto teórie patrí aj model J.S. Renzulliho doplnený F. Mónksom. (In Duchovičová, J., 2007) . Niektoré teórie uvedený model ďalej dopĺňajú. Medzi osobnostné, vnútorné faktory zaraďujú aj emocionalitu a sebapoňatie, teda vzťah dieťaťa k sebe samému a k okoliu. Tieto zložky zároveň ovplyvňujú vonkajšie faktory, napríklad schopnosť interakcie s ľuďmi alebo schopnosť stať sa súčasťou kolektívu rovesníkov.

Okrem nadania sa používa aj pomenovanie talent. Keďže talent je vlastne nadaním pre výnimočný potenciál, tak talent chápeme aj ako synonymum pre nadanie. Rôzni odborníci ich používajú v rozličnom význame napr. nadanie pre výnimočný potenciál (nadaný športovec - s dobrými predpokladmi pre výkon), talent pre výnimočné výkony (talentovaný športovec - vyhrávajúci súťaže). Jolana Laznibatová ich vníma ako dva oddelené fenomény, ktorých

uplatňovanie sa prejavuje v rôznych oblastiach. Nadanie je jav, ktorý sa preukazuje v intelektuálnej oblasti, zatiaľ čo talent sa prejavuje v umení, teda v mimointelektovej oblasti. Nadanie u detí možno spozorovať aj vtedy, ak sa u nich objavia vlastnosti, ktoré ako kritériá nadania zadefinoval R. J. Sternberg (In Hříbková, L., 2009. s. 46).

- „excelentnosť“ dieťa v porovnaní s rovesníkmi výrazne vyniká v jednej alebo viacerých oblastiach,
- vzácnosť – dopĺňa požiadavku výnimočnosti, dieťa má vysoko rozvinutú niektorú charakteristiku a tá sa zároveň vyskytuje len vo vzácných prípadoch,
- produktivita – výnimočné schopnosti dieťaťa umožňujú vytvárať komplexnejšie diela,
- demonštrovateľnosť – nadanie dieťaťa musia preukázať aj testy na to určené,
- hodnotnosť – užitočnosť“ – výkony, ktoré dieťa podáva, sú užitočné pre neho aj pre spoločnosť.

Nadanie dieťaťa je spojené s tvorivosťou. Vzťah medzi inteligenciou a tvorivosťou bol predmetom diskusií, niektorí sú presvedčení, že inteligencia vylučuje tvorivosť a naopak, avšak príklad nadaných detí dokazuje, že obe vlastnosti spolu súvisia. Zatiaľ čo pre inteligenciu je typické konvergentné myslenie, tvorivosť charakterizuje divergentné myslenie. Z toho vyplývajú aj odlišné prístupy k vyučovaniu, o čom sa zmienime v kapitole o profesijných kompetenciách učiteľa nadaného žiaka a v kapitole o jeho príprave na vyučovanie..

1.2 CHARAKTERISTIKA PEDAGÓGA NADANÝCH DETÍ

Identifikácia nadaných detí prebieha rôznymi spôsobmi, jedným z nich je identifikácia v škole. Rodičia, ktorí s deťmi trávia najviac času, môžu odhaliť ich nadanie, ale často sa tak nestane, pretože nemajú možnosť porovnávať. Naproti tomu učiteľ, ktorý sleduje skupinu žiakov dokáže ľahšie identifikovať tých, ktorí „vytŕčajú“. Tento proces je cielený. Rodič však môže učiteľovi poskytnúť dôležité informácie o doterajšom vývoji dieťaťa.

Niektoré deti neprejavujú svoje nadanie pri bežných činnostiach, čo súvisí s povahou detí povrchne sa zaujímať o množstvo nových javov, učiteľ má však možnosť deti usmerniť a viesť ich k tvorivým aktivitám, ktoré mu nadanie detí pomôžu odhaliť. Učiteľia by tieto metódy mali poznať. Na Slovensku sa školy nevenujú pravidelne monitoringu detí za účelom odhalenia nadania, a preto sa identifikácia uskutočňuje hlavne na základe subjektívnej mienky učiteľov, tí však nie vždy majú čas a záujem sa touto problematikou zaoberať. V tomto smere učiteľom môže pomôcť *Klasifikačný hárok talentov* vypracovaný Dočkalom. Pedagóg má za úlohu zhodnotiť žiakove študijné výsledky a jeho charakterové vlastnosti. Hárok je formou dotazníka, v ktorom učiteľ, prípadne rodič, hodnotí žiaka bodmi od 1 do 4, podľa toho, ako ho určitá vlastnosť vystihuje. Jeden bod znamená, že sa vlastnosť u dieťaťa prejavuje vo väčšine prípadov, takže dieťa s najmenším počtom bodov môže prejavovať znaky nadania. Ako som spomínala, hodnotenie je subjektívne, a často veľmi nepresné, pretože ak učiteľ nie je oboznámený s charakteristikami nadaných detí a nevenuje sa ich problematike už počas svojho štúdia, môže žiakovo nadanie prehliadnúť. Ak je napríklad dieťa nepozorné a na hodinách vyrušuje, učiteľ ho automaticky zaradí medzi problémové deti. Naopak, ak má dieťa v škole dobré známky a je pozorné, učiteľ ho hodnotí lepšie. Riešením tohto problému je zapojenie väčšieho počtu učiteľov do hodnotenia, pokiaľ to podmienky školy umožňujú. Žiaka by mali hodnotiť aj učiteľia, ktorí ho nepoznajú a nič o ňom nevedia ani od ostatných učiteľov, aby to neovplyvnilo ich vnímanie žiaka.

Proces pozostáva z troch fáz. Učiteľ sa zúčastňuje každej z nich.

Fáza nominácie:

V tejto fáze dochádza k prvotnému výberu nadaných detí. Činiteľmi sú v prvom rade rodičia, ktorí hodnotia vývoj a prejavy dieťaťa, a učiteľia materských a základných škôl, ktorí s deťmi trávia dostatok času na to, aby mohli spozorovať špecifiká v ich vývoji.

Fáza pozorovania:

Učiteľ má možnosť dieťa porovnávať s jeho rovesníkmi. Snaží sa identifikovať vlastnosti, ktoré môžu byť prejavom nadania. Sleduje, ako sa dieťa učí, ako sa správa k rovesníkom aj

k starším ľudom, keďže nadané deti vzhľadom na rýchlejší intelektuálny vývoj často trávajú čas so staršími deťmi a dospelými. Správne zvládnutie tejto fázy vyžaduje zodpovedajúcu prípravu.

Fáza odbornej diagnostiky:

Do tejto fázy patrí pedagogická a psychologická diagnostika a metodológiu predstavuje pozorovanie a testovanie. Primárnu úlohu opäť zohráva pedagóg, ktorý svoje pozorovanie z predchádzajúcej fázy potvrdzuje testami. Žiakom dáva vypracovať vedomostné testy, analyzuje ich práce, sleduje ich pri riešení konkrétnych úloh.

Predmetom pedagogickej diagnostiky sú:

- kognitívne vlastnosti dieťaťa- úroveň rozumových schopností, hodnotenie rečového prejavu, pamäť, úroveň tvorivosti,
- non-kognitívne vlastnosti- učiteľ sa snaží o diagnostiku motivácie, keďže bolo preukázané, že nadané deti majú tendenciu byť pri riešení úloh dlhodobo motivované, a nie sú spokojné, kým projekt kompletne nezrealizujú. Do tejto oblasti patria aj postoje a hodnoty dieťaťa, ako aj jeho záujmy,
- osobnostné vlastnosti,
- sociálne vzťahy dieťaťa,
- rodinné prostredie- výchova a zázemie dieťaťa, jeho denný režim, postoj rodiny ku škole.

Niektoré faktory môžu skresliť diagnostiku prebiehajúcu v prostredí školy. Použitie nesprávnej diagnostickej metódy je jedným z nich, ostatné sú prevažne spojené s osobnosťou učiteľa. Ten môže žiakove výsledky nesprávne interpretovať, prípadne sa spolieha na svoju intuíciu. Najväčšou prekážkou je, ak sa učiteľ nechá ovplyvniť svojimi predchádzajúcimi domnienkami a svojim už vytvoreným postojom k žiakovi, a teda žiaka nehodnotí objektívne. Môže tak prehliadnuť charakteristiky, ktoré sú prejavom nadania. Pedagogickú diagnostiku by preto mal vykonávať učiteľ, ktorý sa venuje problematike nadaných detí.

1.3 DIFERENCOVANÝ PRÍSTUP K VZDELÁVANIU NADANÝCH DETÍ

Zmienené modely poukazujú na dôležitosť diferencovaného prístupu k nadanému dieťaťu. Je to nevyhnutné hlavne v škole, pretože tu sú deti vedené k riešeniu úloh uniformným spôsobom. Učitelia majú tendenciu vnímať triedu žiakov ako celok, a tým nerešpektujú potreby jednotlivca. Tvorivosť žiakov vnímajú skôr negatívnym spôsobom, a preto ju potláčajú, čím potláčajú aj nadanie dieťaťa. Vo svete bohužiaľ dlho prevládal názor, že nadané deti nepotrebujú zvýšenú pozornosť, pretože ich nadanie im samo osebe postačuje na to, aby sa s ním dokázali v živote presadiť. Odborníci aj laická verejnosť si ale už uvedomujú fakt, že dieťa bez správneho smerovania nedokáže rozvíjať svoj talent, alebo mu to jeho prostredie neumožňuje. Diferencovaný prístup výučby nadaných detí je preto veľmi prínosný. Je dôležité rešpektovať všetky faktory, ktoré nadanie ovplyvňujú, keďže sú vzájomne podmienené. To znamená, že učiteľ, ktorý pracuje so žiakom, sa nesústreďuje len na jeho výkony v škole pri zvládaní konkrétnych úloh, ale snaží sa rozvíjať aj jeho osobnosť a jej pozitívne stránky. Diferenciáciu v systéme výchovy a vzdelávania J. Duchovičová (2007, s.32) chápe ako špecifický postup pri organizácii a realizácii edukačného procesu, ktorý rešpektuje edukačné potreby jednotlivcov alebo skupín vytvorených na základe ich rozdielnych biologických, psychických a sociálnych predpokladov. Konkrétne ide o kurikulárne prispôsobenie (v najširšom slova zmysle potrebám, schopnostiam a záujmom žiaka).

Individuálny prístup je výsledkom postavenia nadaných detí v spoločnosti. Nadané deti sú charakterizované ako výnimočné, a preto sa im má venovať výnimočný, diferencovaný prístup, aby mohli v budúcnosti realizovať svoj prínos pre spoločnosť.

Na Slovensku boli vytvorené dve koncepcie, ktoré odskúšalo niekoľko škôl pre nadané deti. Jedna považuje za nadané dieťa s inteligenčným kvocientom nad 130, druhá kladie znamienko rovnosti medzi talent a nadanie. Treba poznamenať, že druhá koncepcia sa na Slovensku rozvíjala dlho pred uznaním požiadavky uspokojovania individuálnych potrieb intelektovo nadaných detí. Svedčí o tom veľký počet športových a umeleckých škôl.

Autorkou prvej koncepcie je doktorka Jolana Laznibatová, autorka viacerých publikácií o nadaných deťoch, ktorá sa dlhodobo venuje výskumu tejto problematiky. *Projekt alternatívnej výchovy a vzdelávania nadaných*, ktorý vytvorila vymedzuje špecifiká vzdelávania nadaných detí, sústreďuje sa hlavne na efektívne zostavenie štúdia a diferencovaný prístup učiteľov. (In Laznibatová, J., 2001.) Je zameraný predovšetkým na rozvoj špecifických znalostí a zručností podľa kognitívnych potrieb nadaného žiaka- žiaci by si mali osvojiť okrem

predpísaného učebného plánu aj prehlbujúce a rozširujúce vedomosti, mali by navštevovať záujmové krúžky a študovať informatiku a cudzí jazyk od prvého ročníka základnej školy a na podporu jeho samostatnej činnosti, čo učiteľ dosahuje nasledovnými spôsobmi:

- zadávaním úloh ako je vypracovanie projektov a obhajoba prác,
- učiteľ vedie žiaka k sebahodnoteniu a využíva aj slovné hodnotenie,
- učiteľ sa snaží o vytvorenie priateľskej a dôvernej atmosféry, pretože je dôležité, aby sa žiaci nebáli klásť mu otázky.

Autorom druhej koncepcie výučby pre nadané deti je Vladimír Dočkal, vedecký pracovník Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave. Podľa neho je ukazovateľom nadania, čiže talentu, dlhodobá výkonnosť. Jeho *Projekt pokusného overovania výchovy a vzdelávania nadaných detí v základnej škole* sa dá aplikovať aj na výučbu v bežných triedach základných škôl. Pedagóg zohráva dôležitú úlohu pri identifikácii nadaných žiakov, na tento účel sa využívajú aj psychologické výkonnostné testy, či posúdenie motivácie, ktorá je podľa Vladimíra Dočkala jedným z určujúcich faktorov formovania nadania. Priebeh vyučovania je podobný ako pri prvej koncepcii, zahŕňa osvojovanie si rozširujúcich vedomostí, štúdium cudzieho jazyka a informatiky a návštevu záujmových krúžkov podľa vlastného výberu. Testy na zistenie nadania, hlavne psychologického charakteru, by sa mali opakovať každých šesť mesiacov. Pokiaľ z testov vyplynie, že žiak už nespĺňa kritériá pre zaradenie do triedy nadaných detí, môže byť preradený do bežnej triedy. To môže mať zlý vplyv na psychiku a ďalšiu motiváciu dieťaťa. Uplatňovanie diferencovaného prístupu pri výučbe nadaných detí je podmienené potrebami a požiadavkami, ktoré ich odlišujú od rovesníkov. Vo všeobecnosti sa u nadaných detí stretávame s nasledovnými vlastnosťami, s ktorými by pedagóg pre nadané deti mal byť oboznámený:

- plynulý a prepracovaný rečový prejav,
- dobrá pamäť, učenie žiaka nie je založené len na mechanickom memorovaní učebného materiálu,
- logické myslenie,
- rýchle odhaľovanie príčinnno-následných vzťahov,
- rýchlosť pri vypracovávaní zadaní a úloh - žiak, ktorý na hodine pracuje rýchlejšie a efektívnejšie ako ostatní má tendenciu vyrušovať, a preto môže byť vnímaný ako problémový, pokiaľ učiteľ nemá záujem alebo kompetencie venovať sa mu, aby mohol jeho prípadné nadanie odhaliť,
- šikovnosť, lepšie výkony a vedomosti vo všeobecnosti alebo v konkrétnej oblasti,

- introvertnosť a problémy s nadväzovaním vzťahov s rovesníkmi - nadané deti majú tendenciu vyhľadávať si priateľov medzi staršími deťmi a dospelými,
- časté kladenie otázok - v bežnej triede je pri vyučovaní považované za rušivé, od žiakov sa neočakáva aktívna účasť na hodine, čo opäť vedie k tomu, že žiak oproti ostatným pôsobí ako problémové dieťa,
- samostatné vzdelávanie. Nadaní žiaci vedia písať, čítať a počítat už v predškolskom veku. Ak sa žiak aktívne zaujíma o konkrétny predmet, sám o ňom zisťuje ďalšie informácie a dopĺňovaním či opravovaním pedagóga ho uvádza do rozpakov pred ostatnými žiakmi. Nadaný žiak často už má vedomosti, ktoré sa vyučujú na hodine, a preto sa nudí, a je často nepozorný,
- naopak, pozornosť a zvýšená aktivita, niekedy až hyperaktivita, sú tiež typickými vlastnosťami nadaných detí, v prípade, ak vyučovanie vnímajú ako obohacujúce. Ak žiakovi nevyhovuje systém výučby, hlavne ak disponuje vedomosťami, ktoré si ostatní žiaci ešte len osvojujú, tieto jeho vlastnosti sa nemôžu prejaviť,
- množstvo záujmov a radosť zo skúšania a učenia sa nových vecí – táto vlastnosť je typická pre všetky deti, nadané deti majú často záujmy, ktoré nie sú primerané ich veku,
- kritický postoj voči sebe, rodičom a autoritám,
- za zrýchleným intelektovým vývinom často zaostáva emocionálny a sociálny vývin.

Nadané deti sa často vyznačujú kombináciou uvedených vlastností, avšak niektoré z nich sa u detí nemusia vôbec manifestovať. Dôkladná znalosť problematiky nadaných detí by mala byť v kompetencii nielen učiteľov pre nadané deti, mala by byť súčasťou vzdelávania učiteľov základných škôl, aj vychovávateľov v materskej škole. Takto je možné včas odhaliť nadanie dieťaťa, ktoré by malo byť rozvíjané správnymi metódami, a to čím skôr, tým lepšie.

Prístup využívaný v bežných základných školách potláča typické vlastnosti nadaných detí a tým zapričíňuje ich nezáujem a nechť do štúdia. Žiaci nie sú motivovaní k dosahovaniu lepších výsledkov, a ich nadanie sa nemôže dostatočne prejaviť. Diferencovaný prístup zodpovedá potrebám žiakov tak, aby sa ich vlastnosti a vedomosti mohli nielen prejavovať, ale aj ďalej rozvíjať. Vlastnosti, ktoré sú v bežnej triede vnímané ako negatívne, sú pri takomto type štúdia naopak vyžadované. Nadané deti potrebujú mať možnosť komunikovať nielen s rovesníkmi, ale aj s dospelými. Diferencovaný prístup umožňuje vytvárať rôzne organizačné formy, žiaci sú vedení ku komunikácii, ku kladeniu otázok. Potrebujú mať pocit, že ich názory sú akceptované. To na učiteľa kladie nielen požiadavku odbornej prípravy, dôležitú úlohu zohrávajú aj jeho vlastnosti.

Učebné osnovy musia byť pri tomto type štúdia prispôsobené nadaným žiakom, a zároveň musia byť dostatočne pružné, aby bola možná ich modifikácia počas roka a aby tak vyhovovali potrebám jednotlivých nadaných detí. Ak sa napríklad dieťa zaujíma o konkrétny predmet, malo by mať k dispozícii čo najväčší počet informačných materiálov a zdrojov, aby sa mohlo v danej oblasti ďalej samostatne rozvíjať. Preto sa učitelia musia sústrediť aj na rozvoj samostatnosti a nezávislosti detí s nadaním.

Variety vzdelávania.

V zahraničí je bežnou praxou venovať nadaným deťom mimoriadnu pozornosť v rámci vzdelávania. Na to je potrebné, aby krajina spĺňala niekoľko podmienok. Legislatívna úprava vzdelávania nadaných detí je prvoradou úlohou. Vláda by sa následne mala snažiť vyčleniť finančné prostriedky na rozvoj vzdelávania. Týmto krokom predchádza akceptácia potreby diferencovaného prístupu zo strany spoločnosti. Úspešnosť tohto systému závisí aj od vypracovania programov a učebných osnov pre nadané deti, ako aj od odbornej prípravy pedagóga.

Existujú tri varianty vzdelávania nadaných detí v škole:

Separátny (segregovaný):

Nadaní žiaci sú izolovaní v špeciálnych skupinách, triedach alebo školách. Vyučovacie osnovy sú prispôsobené ich potrebám, deti s rôznym druhom a úrovňou nadania by mali byť rozdelené do homogénnych skupín, aby mohol učiteľ postupovať so žiakmi približne rovnako, rešpektujúc ich individuálne potreby. So žiakmi by mali pracovať výlučne špeciálni pedagógovia. Deti majú k dispozícii krúžky, aby mohli rozvíjať svoje záujmy.

Na Slovensku sa separátny variant realizuje v Škole pre mimoriadne nadané deti v Bratislave, ktorá oficiálne pôsobí od roku 1998 a na osemročnom gymnáziu v Bratislave, ktoré otvorili o rok neskôr. Špeciálne triedy od prvého do ôsmeho ročníka boli zriadené v 23 mestách Slovenska. Výhodou tohto variantu je predovšetkým to, že žiaci majú veľký priestor na svoju realizáciu, sami si môžu zvoliť tempo práce a učiteľ môže prispôbovať vyučovacie osnovy každému žiakovi individuálne. Žiaci však môžu získať dojem, že vďaka výnimočnej starostlivosti, ktorá im je venovaná, sú nadradení nad žiakmi bežných škôl.

Integrovaný:

Nadaní žiaci sa vzdelávajú spolu s rovesníkmi. Učiteľ im umožňuje prehĺbovať učivo, poskytuje im ďalšie materiály. Výhodou tohto variantu je, že nadané deti nie sú izolované od ostatných rovesníkov, ich miera socializácie je vyššia, a ostatné deti sú ich výkonmi motivované, pričom sú uspokojené aj ich špeciálne vzdelávacie potreby. Na druhej strane môže mať prítomnosť nadaných žiakov v triede aj negatívny dopad, žiaci môžu podľahnúť myšlienke, že

nedosahujú výsledky, ako ich nadaní rovesníci, a môžu na školu zanevrieť alebo sa menej snažiť. Nadané deti sa učia podľa individuálneho vzdelávacieho plánu, čo predstavuje pre učiteľa vyššiu náročnosť pri zostavovaní vyučovania. Plán by mal byť flexibilný a mal by poskytovať možnosť ďalšej modifikácie podľa aktuálnych potrieb žiaka. Môže sa meniť aj niekoľkokrát do roka.

Kompromisný:

Tento variant je kombináciou dvoch predchádzajúcich. Môže mať rôzne formy. Nadané deti sa učia spolu s rovesníkmi, navyše majú možnosť zúčastňovať sa výučby vo vyšších ročníkoch. Majú aj možnosť nastúpiť do školy predčasne, či preskočiť niektorý ročník. Pokiaľ ide o výhody, žiaci majú možnosť rozvíjať svoje nadanie, avšak pri tomto variante môžu mať problém pri nadväzovaní vzťahov s rovesníkmi.

V krajinách Európskej únie sa môžeme stretnúť s realizáciou všetkých variantov, prevažuje integrovaný typ vzdelávania.

1.4 MODERNÝ PRÍSTUP ŠKOLSTVA A PEDAGÓGA

V krajinách Európskej únie sa vykonávajú výskumy zamerané na zefektívnenie vzdelávacieho procesu. Ich výsledky by školstvo malo rešpektovať a zohľadňovať pri tvorbe kurikula.

Niekoľko zmien priniesol nový školský zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní, kde „ vymedzuje v § 2 písm. j) a q) dieťa, resp. žiaka s nadaním ako dieťa (žiaka) so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby musia byť diagnostikované zariadením výchovného poradenstva a prevencie (§ 2 písm. j). Podľa § 103 ods. 1 sa výchova a vzdelávanie žiakov s nadaním uskutočňuje v školách so zameraním na rozvoj intelektového nadania detí a žiakov, všeobecného intelektového nadania, špecifického intelektového nadania, umeleckého nadania detí alebo žiakov, alebo športového nadania detí alebo žiakov.“ (Štátny vzdelávací program ISCED 1, 2008). Tento štátny vzdelávací program je určený pre školy, pre žiakov so všeobecným intelektovým nadaním na úrovni ISCED 1. Na tejto úrovni môžu žiaci s nadaním získať pomocou modifikovaných 4 edukačných metód, ktoré zodpovedajú ich špeciálnym výchovno-vzdelávacím potrebám, detailnejšie poznatky a hlbšie porozumenie vzťahom medzi nimi. Kľúčové kompetencie, ktoré si majú osvojiť, sú však tie isté, aké si osvojujú ostatní žiaci. Rozdiel je v tom, že v edukácii treba zohľadňovať špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby nadaných žiakov. Pedagóg prispôsobuje formy, metódy a techniky pedagogickej práce. Zohľadňuje odborné poznatky o špecifikách a odlišnostiach vývinu nadaných detí, a to tak vo výkonovej oblasti, ako i v oblasti osobnostnej, emocionálnej a sociálnej. Ide nielen o akceleráciu, ale aj možné disproporcie, asynchróniu, disharmóniu a heterogénnosť vývinu intelektovo nadaných žiakov, ktoré pre nich bývajú charakteristické. Všeobecným cieľom výchovy a vzdelávania žiakov so všeobecným intelektovým nadaním je napomáhať harmonický rozvoj ich osobnosti tak, aby sa naučili čo najefektívnejšie zhodnocovať svoje nadanie, pracovať samostatne, tvorivo a so záujmom a optimálne sa adaptovať na prostredie rôznorodého sociálneho kontextu. Konkrétnym cieľom primárneho vzdelávania je postupné rozvíjanie nasledovných kľúčových kompetencií: sociálno-komunikačné spôsobilosti, matematické a prírodovedné myslenie, gramotnosť v oblasti informačno-komunikačných technológií, spôsobilosť učiť sa a naučiť sa riešiť problémy, ďalej osobné, sociálne a občianske spôsobilosti, ako aj spôsobilosť vnímať a chápať kultúru a vyjadrovať sa jej prostriedkami. Tento výber vychádza z európskeho referenčného rámca kľúčových kompetencií. K rozvíjaniu týchto kompetencií prispieva celý vzdelávací obsah, organizačné formy a metódy výučby, dobrá klíma školy, programové aktivity v škole, i mimo nej.

Medzi čiastkové ciele vzdelávania zameraného na rozvoj opísaných kompetencií zaradujeme napríklad:

- poskytovanie žiakom možnosti vyhľadávania informácií, riadeného skúmania i experimentovania tak, aby sa rozvíjala ich schopnosť učiť sa, ich predstavivosť a tvorivosť
- podporovanie kognitívnych procesov a spôsobilosť žiakov osvojovať si poznatky, i kriticky a tvorivo myslieť
- umožňovanie žiakom spoznávať vlastné schopnosti a rozvojové možnosti ,
- podporovanie rozvoja pozitívnych vôľových vlastností, vytrvalosti, dôslednosti, systematickosti a cieľavedomosti a iné

Vzdelávanie nadaných detí sa nezaobíde bez diferenciacie na viacerých úrovniach. Okrem diferencovania učebných osnov a pedagógov sa týka aj vyučovacieho procesu a cieľov vzdelávania. Učiteľ si musí byť vedomý, že takáto forma vyučovania je orientovaná na žiaka a na jeho individuálne potreby. Učiteľ v podstate prispôsobuje svoje vyučovanie žiakovi, ak žiak v niektorom predmete vyniká viac ako v iných, môže mu učiteľ poskytnúť ďalšie učebné materiály, čiastočne aj na úkor iných zložiek vyučovania. Pri hodnotení nadaného žiaka sa odporúča využívať aj slovnú formu hodnotenia a viesť žiaka k sebakritike. Ak sa u žiaka objavia problémy, učiteľ hodnotí aj jeho motiváciu. Podobné testy môže, ba dokonca má učiteľ vykonávať pravidelne, napríklad polročne. Pri diferencovanom prístupe ku vzdelávaniu sa učiteľ sústreďí na kognitívnu, afektívnu a vôľovú zložku osobnosti dieťaťa. Týmto spôsobom vedie žiaka k tomu, aby mal väčšiu dôveru vo vyučovací proces, a tým dosahoval lepšie výsledky. Ďalšia možnosť, ako ešte zlepšiť výsledky žiakov a viac sa sústreďiť na ich druh nadania, je ďalšia diferenciácia. Nadané deti by v ideálnom prípade mali byť rozdelené do skupín podľa svojich vzdelávacích, ale i sociálnych a iných potrieb.

V tradičnom chápaní vzdelávania sa učiteľ orientuje na vysvetlenie predpísaného množstva učiva. Vyučovanie sa neprispôsobuje individuálnym potrebám žiakov. Ak má žiak o niektorú oblasť vzdelania väčší záujem, svoje vedomosti môže obohacovať vo voľnom čase, avšak učiteľ mu pri tom neasistuje a žiakove nové postrehy neberie pri vyučovaní do úvahy. Naopak, ak žiak predmet nezvláda, málokedy mu je venovaná zvýšená pozornosť zo strany pedagógov, jeho motivácia sa nehodnotí vôbec. Ak chce žiak získať vedomosti, ktoré v škole nezvládol, môže vyskúšať doučovanie.

Individuálny prístup k žiakom je súčasťou moderného typu vzdelávania, aplikuje sa nielen pri nadaných deťoch. Avšak súčasné podmienky školského systému neumožňujú zmeniť prístup k vyučovaniu. Inhibítormi individuálneho prístupu sú hlavne:

- presne určené vyučovacie osnovy, ktoré učiteľom neumožňujú prispôbovať učivo konkrétnym potrebám žiakov, alebo mu to umožňujú len v malom rozsahu. Učiteľ si musí zvážiť, či rozširovanie vedomostí žiakov mimo stanovených osnov neprebehne na úkor predpísaného učiva. Z tohto dôvodu preferuje pridržať sa osnov,
- stanovená frekvencia počtu hodín za týždeň – ak žiak v niektorom predmete vyniká, neexistuje spôsob, ako zvýšiť frekvenciu tohto predmetu v rámci bežného vyučovania,
- štyridsaťpäť minútová dĺžka vyučovacej hodiny poskytuje málo priestoru na ďalšie prehĺbovanie vedomostí žiakov - tento čas je krátky na to, aby sa počas neho učiteľ mohol venovať žiakom osobitne,
- vo vzdelávacom systéme sa zakorenilo poňatie vzťahu medzi učiteľom a žiakom založené na „odmenách a trestoch“, príkazoch a zákazoch. Komunikácia medzi nimi nedosahuje úroveň, ktorá je vyžadovaná pri diferencovanom prístupe vzdelávania. Ak učiteľ nepozná zázemie žiaka- prostredie, v ktorom žije, jeho problémy, faktory motivácie, jediná oblasť, ktorú môže hodnotiť, je žiakov výkon.
- známky sú jedinou formou hodnotenia a motivácie, aj keď niektorí odborníci a štúdie zastávajú názor, že známky na žiakov nepôsobia ako motivácia. Hodnotenie dokáže dieťaťu pomôcť uvedomiť si svoje nedostatky a prednosti, a vytvoriť si obraz o sebe, takže by učitelia nemali využívať výlučne obmedzenú stupnicu. Dobre pripravený učiteľ vedie žiaka k tomu, aby sa dokázal ohodnotiť sám. Hodnotenie nadaného žiaka sa začína už samotným zadaním úlohy, ktorá je prispôbená jeho schopnostiam.

Základné školy dnes ponúkajú žiakom možnosť vybrať si z troch voliteľných predmetov a z ďalších nepovinných predmetov, čo možno pozitívne hodnotiť ako krok k podpore rozvoja schopností a záujmov žiakov.

Učiteľ by mal zohľadňovať individuálne potreby žiakov. Nie je preto možné ustanoviť jediný, uniformný model procesu výučby. V dnešnej dobe sa diferencovaný prístup stáva neoddeliteľnou súčasťou modernej pedagogiky, a tomu zodpovedá aj orientácia na špeciálnu prípravu pedagógov.

2 UČITEĽ NADANÝCH DETÍ A JEHO PROFESIJNÉ KOMPETENCIE

Slovenská republika sa po vstupe do Európskej únie snaží vyrovnáť jej ostatným členom v rôznych sociálnych oblastiach, školstvo nie je výnimkou. Je si vedomá potreby zmeny. Požiadavky sú zahrnuté do Koncepcie rozvoja výchovy a vzdelávania v SR, ktorej cieľom je zvýšenie kvality týchto prvkov. V roku 2007 bola do nej zahrnutá aj Koncepcia rozvoja nadaných detí a mládeže v SR.

Potreba vzdelávať učiteľov pre prácu s nadanými žiakmi sa vyvíjala postupne s uvedomovaním si špecifických potrieb nadaných žiakov. Záujem o túto sféru začal na Slovensku vzrastať až v šesťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia. Prvou metódou, ktorá sa začala využívať, bolo rozšírenie vyučovania. Učitelia si vystačili so svojimi pedagogickými znalosťami, a ďalšie obohacovanie vedomostí záviselo len od ich záujmu a ochoty. Ak sa aj chceli vzdelávať, nemali k dispozícii dostatok odborných publikácií, ani kurzov. K zmenám v tejto oblasti dochádza postupne. V roku 1991 vznikla Spoločnosť pre nadané deti, z ktorej výskumov a projektov vzišlo ustanovenie špeciálnej školy pre nadané deti najprv v Bratislave, postupne sa školy zakladali aj v iných mestách Slovenska- v Nitre, Košiciach, Trenčíne...

Nielen zmeny kurikula, a možnosť jeho ďalšieho prispôsobovania sú nevyhnutné pri vzdelávaní nadaných žiakov, rovnako dôležitá je potreba vzdelávania pedagógov a ich diferenciacia podľa skupiny žiakov. Nadaní žiaci sa často vyznačujú vlastnosťami, ktoré na prvý pohľad zakrývajú ich nadanie. Učiteľ by ich mal vedieť rozpoznať a vedieť s nimi pracovať.

Učiteľ by sa mal oboznámiť s rôznymi formami metodologického prístupu k žiakom, aby mohol rozvíjať potenciál každého jedinca podľa jeho predpokladov- sociálnych, biologických a psychických. To je zmyslom diferencovaného vyučovania. Publikácie zamerané na diferencovaný vyučovací proces sú pre učiteľov pomôckou, ale ich dôkladná príprava by mala zahŕňať aj neustály výskum a vyhľadávanie nových a užitočných informácií v oblasti edukácie nadaných žiakov.

2.1 KOMPETENCIE A CHARAKTERISTIKA UČITEĽA NADANÝCH DETÍ

Kvalita a úspech vyučovania závisí od profesijných kompetencií učiteľa. Dobre pripravený učiteľ môže podporiť rozvoj nadaného dieťaťa. Ovplyvňuje ho nielen využívaním správnych a diferencovaných metód, ale aj svojou osobnosťou. Jeho prístup k žiakom ovplyvňuje aj prístup žiakov ku škole. Samozrejmosťou je adekvátna odborná príprava a znalosť metodológie predmetu, ktorému sa venuje. Každý učiteľ by mal mať vedomosti týkajúce sa identifikácie nadaných detí, pričom by mal byť oboznámený nielen s ich všeobecnými charakteristikami, ale mal by vedieť pristupovať k žiakom ako k individualitám. To si vyžaduje prípravu z psychológie. Dobrý učiteľ by mal byť čiastočne aj dobrým psychológom. Dôležitým faktorom kvalitnej práce učiteľa sú aj jeho vlastnosti. (In Duchovičová, J.- Lazíková, A., 2008.) Kompetencie učiteľa, a rovnako aj učiteľa nadaných detí, vyplývajú zo základnej charakteristiky jeho povolania. Profesia učiteľa sa chápe ako:

- graduovaná – učiteľ má mať poznatky o predmete, ktorému sa venuje a získava ich vďaka vysokoškolskému štúdiu a jeho rôznym alternatívam,
- umiestnená do kontextu celoživotného – vzdelávanie učiteľa sa nekončí spolu s ukončením vysokoškolského štúdia, ale pokračuje po celú jeho kariéru. Učiteľ musí mať záujem sám sa vzdelávať, ako aj schopnosť uplatniť svoje nové poznatky pri práci so žiakmi,
- mobilná – učelia by mali byť odhodlaní vzdelávať sa a pracovať aj v zahraničí. Táto charakteristika je obzvlášť dôležitá pri špeciálnej príprave pedagóga, pretože zahraničné školy a kurzy mu môžu poskytnúť vzdelanie, aké nemá možnosť získať na Slovensku,
- založená na partnerstve a kontaktoch – pri práci učiteľa je dôležitá jeho schopnosť spolupráce a jeho informovanosť v oblasti, ktorej sa venuje.

Profesijné kompetencie učiteľa (In Duchovičová, J.- Lazíková, A., 2008. s.24) sa „delia na kompetencie

- osobnostné
- odborné-predmetové
- pedagogicko-psychodidaktické
- komunikačné
- organizačné a riadiace
- diagnostické a intervenčné
- poradenské a konzultatívne

- sebareflexívne“

Vysoká úroveň kompetencií učiteľa nadaného žiaka vo všetkých zmienovaných oblastiach je podmienkou zostavenia efektívneho vyučovacieho procesu. Sú potrebné k rozvoju kognitívnych a non-kognitívnych zručností, k podpore socializácie dieťaťa a k vzbudeniu záujmu a motivácie pre uľahčenie procesu učenia sa. Odborno-predmetové a pedagogicko-psychodidaktické kompetencie učiteľa sa prejavujú v znalosti a uplatňovaní jeho metodických postupov. Učiteľ nadaných žiakov musí zvoliť také metódy, ktoré najlepšie vyhovujú individuálnym potrebám žiaka a pomôžu mu získať konkrétne vedomosti a zručnosti. Jeho práca je spojená s veľkou zodpovednosťou. Učiteľ by mal vedieť zhodnotiť, či mu úroveň jeho kompetencií postačuje k tomu, aby dokázal efektívne dosahovať stanovené ciele. Pedagóg, bežný aj špeciálny, by mal byť tiež dobrým manažérom. Mal by vedieť organizovať učebný proces a vytvárať pre žiakov priaznivé vyučovacie prostredie. Dôležitá je aj schopnosť komunikovať s rodičmi, pretože oni môžu v domácom prostredí ďalej rozvíjať kompetencie nadaného dieťaťa. Práca učiteľa nadaného žiaka si vyžaduje aj komunikatívne zručnosti. Diferencovaný prístup vylučuje, aby bol učiteľ počas vyučovania pasívny, teda aby sa obmedzil na vysvetľovanie učiva a sedel pri tom za stolom. Učiteľ by mal do vyučovania zapájať žiakov, aby udržoval ich pozornosť. Energia, ktorú do vyučovania vloží učiteľ, sa preniesie aj na žiaka. Ak učiteľ neprejavuje záujem o činnosť, ktorú majú žiaci vykonať, nedokáže žiakov správne motivovať. Komunikácia so žiakmi mu umožňuje aj zhodnotiť vlastné úsilie a zvoliť si metódy, ktoré žiakom vyhovujú. Najlepším komunikačným prostriedkom je preto dialóg, ktorý žiaka učí nielen vyjadriť vlastný názor, ale aj prijať názor druhých. S komunikačnými schopnosťami priamo súvisí aj tolerancia. Žiak by nemal mať strach vyjadriť svoj názor, ak si myslí, že môže byť nesprávny. Vytvorenie dôvernej atmosféry a partnerstva so žiakmi tento problém eliminuje, žiak sa nebojí klásť otázky a odpovedať. Učiteľ vplýva aj na rozvoj afektívnych zručností žiaka. Nadané deti sú si obvykle vedomé svojej jedinečnosti a odlišnosti.

Charakteristiky budúcich učiteľov rozhodujú aj o ich prijatí na postgraduálne štúdium v niektorých krajinách, keďže mnoho univerzít kladie na uchádzačov náročné požiadavky. Za najdôležitejšiu charakteristiku sa považuje v prvom rade odbornosť a záujem ďalej sa vzdelávať. Dôležitý je aj demokratický prístup učiteľa a jeho schopnosť spolupráce.

Vlastnosti, ktorými by sa mal učiteľ vyznačovať, aby sa dosiahlo efektívne diferencované vyučovanie zamerané na potreby nadaného žiaka:

- tolerancia voči žiakom- učiteľ by mal rešpektovať ich individuálne potreby, mal by byť zhovievavý voči žiakovým názorom a netrestať ho za chyby okamžite, ale snažiť sa pochopiť ich príčinu,
- schopnosť spolupráce so žiakmi- prejavuje sa aj v tom, že učiteľ prispôsobuje svoje tempo potrebám žiakov. Učiteľ si vytvára pozíciu „spojenca“, ktorú musí zlúčiť s postavením autority, a tým eliminuje faktory, ktoré študentom bránia v rozvoji ich schopností a znalostí, ako sú strach alebo nedôvera,
- schopnosť žiakov motivovať, a udržiavať ich motiváciu a zvedavosť, viesť ich k lepším výsledkom podporovaním ich úsilia a samostatnej činnosti, ako aj prínosom vhodných podnetov,
- učiteľ nie je jediným činiteľom hodnotenia žiaka, vedie žiaka ku kritike vlastnej práce a k vlastnému ohodnoteniu,
- sebareflexia- učiteľ by mal vedieť kriticky zhodnotiť svoje pôsobenie rovnako, ako to vyžaduje od žiakov. Sebareflexia má krátkodobý a dlhodobý aspekt. V prvom prípade učiteľ dokáže zhodnotiť svoje minulé pôsobenie, poučiť sa z vlastných chýb a tieto poznatky využíva pri príprave kvalitnejšieho vyučovania. Z dlhodobého hľadiska sa tak utvára charakteristika učiteľa, ktorý má vytvorenú svoju vyučovaciu koncepciu,
- schopnosť komunikovať s rodičmi- žiaci trávajú väčšinu času mimo školy v domácom prostredí, kde by mali naďalej rozvíjať svoje nadanie, učiteľ môže rodičom pomôcť a poradiť, ako majú dieťa usmerňovať,
- nadšenie, energia,
- otvorenosť,
- nekonvenčnosť, originalita,
- flexibilita.

Práca pedagóga nadaných detí si vyžaduje veľa trpezlivosti a námahy. Tu to platí dvojnásobne. Pedagóg nadaných žiakov by mal byť tým, ktorý edukáciu nadaných nechápe ako problém, ale ako príležitosť. Príležitosť chcieť, konať, činiť, tvoriť.

2.2 PPRÍPRAVA UČITEĽOV U NÁS A V ZAHRANIČÍ

Vo svete, ani v Európskej únii neexistuje jednotný prístup ku vzdelávaniu učiteľov pre nadané deti. Vyplýva to z faktu, že nie vo všetkých krajinách sú nadané deti uznané ako žiaci so špeciálnymi edukačnými potrebami, aj keď väčšina štátov ich potreby toleruje a snaží sa poskytnúť im možnosti, ako rozvíjať svoje nadanie. Zameranie sa na ich výchovu a vzdelávanie je tiež znakom vyspelosti krajiny.

Príprava učiteľov je preto rôzna, často závisí od preferencií vysokej školy. Nadanie a nadané deti vytvorili predpoklad pre vznik samostatného predmetu, v niektorých krajinách je štúdium tejto problematiky zahrnuté do iných predmetov, predstavuje napríklad integračnú časť učiva o rôznych prístupoch vo vzdelávaní.

Špeciálnu prípravu pedagóga, ktorý bude pracovať s nadanými deťmi, dnes už vyžaduje školstvo aj rodičia nadaných jedincov. Učiteľ môže najviac ovplyvniť rozvoj žiakových schopností.

Pregraduálna i postgraduálna príprava by učiteľom mala priniesť vedomosti o: identifikácii nadaných detí a o tom, akými vlastnosťami sa tieto deti vyznačujú,

- psychológii,
- potrebách nadaných detí,
- rôznych metódach výučby, konceptoch diferencovaných programov,
- tvorbe kurikula s možnosťou jeho prispôbenia potrebám jednotlivých žiakov,
- ďalších možnostiach profesionálneho rastu.

2.2.1 POČIATOČNÁ PRÍPRAVA UČITEĽOV

Rozdiely v edukácii učiteľov nachádzame tiež v dôraze, aký sa kladie na dôležitosť znalosti problematiky nadania a prístupov k nadaným deťom v počiatkovej príprave učiteľov. Tento predmet je niekde povinný, v iných krajinách voliteľný. V druhom prípade sa od učiteľov znalosť problematiky nevyžaduje, závisí od študenta vysokej školy, či sa tejto skupine žiakov bude chcieť v budúcnosti venovať. Medzi krajiny Európskej únie, v ktorých je povinné štúdium vzdelávacieho prístupu k nadaným deťom patrí Slovensko, Maďarsko, Rakúsko, Slovinsko, Grécko, Cyprus, Francúzsko, Estónsko, Nórsko, Švédsko a Fínsko. Čo sa týka prístupu, nadanie je náplňou samostatného predmetu na Slovensku, v Rakúsku, Nemecku a Lotyšsku. Integrovaný prístup využíva Švédsko, Nórsko, Fínsko, Škótsko, Grécko, Litva, Francúzsko,

Španielsko, Taliansko, Rumunsko, Bulharsko, Maďarsko a Island. Grécko a Slovinsko využívajú obidva prístupy. Ostatné štáty Európskej únie danej problematike nevenujú veľký priestor vo viere, že každý žiak by mal mať rovnaké možnosti pre rozvíjanie svojich vedomostí a zručností. (In Špecifické vzdelávacie opatrenia na podporu všetkých foriem nadania v európskych školách. Pracovný dokument. Brussels: Eurydice Európska kancelária November 2007). Niektoré štáty, napriek tomu, že sa vo vzdelávaní učiteľov venujú nadaným deťom, neprijali opatrenia pre výchovu nadaných detí. Taká je situácia v Nórsku a na Malte. Paradoxne niekde sa opatrenia prijímajú, v škole ale aj v mimoškolskej oblasti, aj keď nadané deti nie sú klasifikované ako deti so špeciálnymi edukačnými potrebami.

2.2.2 ĎALŠIE VZDELÁVANIE UČITEĽOV

Osemnásť štátov Európskej únie poskytuje učiteľom základných a stredných škôl možnosť sústrediť sa v ďalšom štúdiu na výchovu a vzdelávanie nadaných detí. Patrí sem Portugalsko, Španielsko, Francúzsko, Taliansko, Nemecko, Rakúsko, Maďarsko, Slovensko, Rumunsko, Bulharsko, Poľsko, Lotyšsko, Litva, Belgicko, Spojené kráľovstvo (Anglicko, Wales, Severné Írsko) a Česká republika. Vzdelávanie poskytujú univerzity, ako aj rada- Európska spoločnosť pre vysoké schopnosti (ECHA). Rada poskytuje učiteľom možnosť získať kvalifikáciu uznanú na európskej úrovni, organizuje stretnutia so špecialistami a zvyšuje povedomie o nadaných deťoch, ich potrebách a prístupoch k ich vzdelávaniu. Odbornú prípravu poskytujú učiteľom aj národné organizácie. Inštitúciou, ktorá poskytuje vzdelanie pre učiteľov nadaných detí je aj Univerzita v Nijmegen v Holandsku. Jej absolventi získajú ECHA Diploma uznávané v mnohých európskych štátoch. Učiteľia majú k dispozícii aj kurzy venované špeciálnym edukačným potrebám nadaných detí, konkrétne v Španielsku, Francúzsku, Portugalsku, Slovinsku a v Českej republike. Ide hlavne o kurzy v oblasti pedagogickej psychológie, ktorá je hlavnou pomôckou pri identifikácii detí s istým druhom nadania.

Na Slovensku môžu učiteľia absolvovať kurz vo Výskumnom ústave detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave. Internetová stránka ústavu poskytuje učiteľom aj informácie o organizácii štúdia nadaných detí. Kurzy sa ďalej zameriavajú na vzdelávanie učiteľov, ktorí už pracujú s deťmi so špeciálnymi potrebami v rámci špeciálnych tried a škôl. Kurzy môžu mať informatívny charakter, učiteľom poskytujú nové, obohacujúce informácie, môžu mať aj formu postgraduálneho štúdia, v tomto prípade poskytujú učiteľovi kvalifikáciu pre prácu s nadanými deťmi. Táto možnosť existuje na Slovensku, v Maďarsku, v Holandsku a v Spojenom kráľovstve. V Anglicku a na Slovensku je odborná príprava v oblasti nadaných

detí podmienkou pre učiteľov, ktorí sa im chcú venovať v špeciálnych organizáciách.
V súčasnosti sa zvyšuje dopyt po učiteľoch so špeciálnou prípravou.

2.3 ÚLOHA UČITEĽA VO VARIANTOCH VÝCHOVY A VZDELÁVANIA NADANÝCH DETÍ

Integrovaný variant

Špecializovaný pedagóg pracuje so žiakmi sám- hovoríme o oddelenej edukácii nadaných žiakov, alebo v spolupráci s kmeňovým učiteľom- v tomto prípade vystupuje ako podporný učiteľ. V odôvodnených prípadoch sa vyučovania môže zúčastniť aj asistent učiteľa. Na pedagóga sa kladú veľké požiadavky, jeho odborná príprava je nevyhnutná. Vyžaduje sa absolvovanie postgraduálneho štúdia, rozširovanie vedomostí v kurzoch, užitočné je zaškolenie v škole určenej výlučne pre nadané deti. Potrebnú kvalifikáciu by mal mať aj triedny učiteľ. Úlohou špecializovaného pedagóga je príprava vyučovania pre nadané deti. Vypracúva plány postupu a alternatívne úlohy pre žiakov, tak aby zodpovedali ich potrebám a typu ich nadania. Keďže na niektorých hodinách pracuje so všetkými žiakmi, zameriava sa aj na identifikáciu nadania. Na prvom stupni základnej školy je rozsah výchovnej a vyučovacej činnosti špecializovaného pedagóga stanovený na 22 hodín týždenne, pričom nadaným deťom musí venovať minimálne päť, najlepšie však desať hodín týždenne. Zvyšné hodiny môže pôsobiť ako učiteľ. Nie je presne stanovené, koľko času by mal venovať oddelenej edukácii, vo všeobecnosti sa k prehĺbovaniu a rozširovaniu učiva má pristupovať až po dôkladnom oboznámení sa so základným učivom. Pri súčasnom vyučovaní bežných a nadaných detí jedným učiteľom by mal dať učiteľ nadaným žiakom k dispozícii alternatívne úlohy s vyšším stupňom náročnosti. Môže podporovať aj ich samostatnosť a tvorivosť pridelením samostatných úloh, pokiaľ sa potrebuje venovať bežným žiakom, napríklad pri precvičovaní učiva, ktoré už nadané deti zvládli. Vhodnou motiváciou oboch typov žiakov je, ak nadaní žiaci môžu svoje vedomosti prezentovať v triede, učiteľ môže napríklad dovoliť nadanému žiakovi, aby vysvetlil alebo doplnil učivo namiesto neho, v žiadnom prípade však učiteľa nezastupuje a žiaci by nemali vyučovať bežných žiakov na úkor rozvíjania svojich schopností.

Separátny variant

Nadané deti sa vzdelávajú v špeciálnych triedach alebo školách. Špeciálna príprava pedagóga je na Slovensku podmienkou pre jeho pôsobenie na takejto škole. Bez dôkladného oboznámenia sa s problematikou nadaných detí a bez znalosti metodológie by nebol schopný zostaviť vyučovanie tak, aby vyhovelo potrebám žiakov. Učiteľ sa snaží venovať každému žiakovi individuálne, čo mu umožňuje aj organizácia škôl a tried, v ktorých sa deti zoskupujú podľa

stupňa a typu nadania. Počas vyučovania sa vytvára neformálna atmosféra, učiteľ vystupuje ako partner a poradca žiaka. Tento typ vyučovania v najväčšej miere uspokojuje potreby nadaných detí, keďže tempo a náročnosť vyučovania sa prispôsobuje výlučne im. Špecializovaný pedagóg môže so žiakmi pracovať nie ako so skupinou nadaných detí, ale ako s jednotlivcami. Tomu zodpovedá pridelovanie úloh podľa vedomostí, schopností a stupňa motivácie každého žiaka. Vyučovanie sa zameriava nielen na rozširovanie základného učiva, pedagóg má možnosť venovať sa aj iným témam, ktoré žiakov zaujímajú. Žiaci majú možnosť samostatne vypracovať projekty na tieto témy. Oddelené vyučovanie im tiež umožňuje diskutovať, argumentovať. Žiaci riešia úlohy, ktoré sú pre nich nové, a teda nemajú daný jednotný postup k riešeniu, a samostatne si s nimi musia poradiť. Napokon môžu vysvetliť a obhájiť svoje postupy.

Kompromisný variant

Kompromisný variant nevyžaduje od učiteľa absolvovanie špeciálnej prípravy. Nadané deti sa často učia so staršími žiakmi, takže rozdiely sa mierne vyrovnávajú a učiteľ pristupuje k obom skupinám rovnako.

3 DIDAKTICKÁ PRÁCA UČITEĽA

Učiteľ nadaných žiakov má pri príprave vyučovania náročnú úlohu, keďže musí zohľadniť potreby jednotlivých žiakov. Jeho úlohou je rozvíjať ich tvorivosť a deti motivovať a podporovať ich záujmy. V súčasnosti má k dispozícii repertoár metód pre rozvíjanie konkrétnych schopností. Mal by sa ich naučiť a kombinovať ich tak, aby mohol efektívne postupovať pri práci so žiakmi.

Úlohou učiteľa je:

- poskytnúť žiakom rozširujúce učivo a naučiť ich spracovávať prijaté informácie
- podporovať tvorivosť žiakov
- učiť ich riešiť problémové úlohy
- podporovať ich záujmy a rozširovať ich okruh
- dávať žiakom pestré podnety- nadané deti neznášajú dobre stereotyp
- naučiť žiaka prijať kritiku a ohodnotiť seba samého, a správne usmerniť jeho motiváciu a prejavy perfekcionizmu
- rozvíjať disciplínu
- podporovať socializáciu- táto požiadavka vyplýva zo všeobecnej charakteristiky nadaných detí. Nadané deti izolované v špeciálnych triedach a školách majú tendenciu vyvyšovať sa nad ostatné deti.

Motivácia, ktorá vedie žiakov k uspokojovaniu vlastných potrieb, sa označuje ako vnútorná, zatiaľ čo vplyv učiteľa je vonkajšou motiváciou. Učiteľ nadaných detí sa musí snažiť o zvnútornenie vonkajšej motivácie. Na to, aby žiaka motivoval do učenia, musí brať ohľad na jeho individuálne vývinové odlišnosti a na jeho predchádzajúce pôsobenie. Ak učiteľ pozná osobnosť dieťaťa a jeho záujmy, ľahšie volí metódy a úlohy, ktoré budú žiakom vyhovovať, a tým zvyšovať ich záujem. Je dôležité udržiavať motiváciu, preto by učiteľ nemal žiaka chváliť po vykonaní kompletnej úlohy, ale mal by ho povzbudzovať už pri dosiahnutí čiastkových úspechov. Pri príprave efektívneho vyučovacieho programu učiteľ zohľadňuje potreby žiakov. Zodpovedanie otázok ohľadom každej potreby mu môže pomôcť. Napríklad:

- Predstavuje učivo pre študentov novú výzvu, vedie ich k hlbšiemu uvažovaniu o predmete? Vyhovuje žiakom tempo vyučovania?

Potreba žiaka: Učiteľ musí zohľadniť tempo žiaka, aby sa nezačal nudiť a nevyskytli sa u neho problémy s pozornosťou a s motiváciou.

Možné riešenia: Učiteľ sa môže rozhodnúť naučiť žiakov učivo predpísané na dva roky za jeden rok. Tiež môže postúpiť k náročnejšiemu učivu.

- Existuje možnosť, ako naučiť žiakov pracovať s myslením (abstrakcia, odvodzovanie, zovšeobecňovanie, hodnotenie faktov, argumentácia, kritické myslenie...)?

Potreba žiaka: Nadané deti sa už v skorom veku rečovo prejavujú na lepšej úrovni ako ich rovesníci. Učiteľ by mal ich intelektový vývin usmerniť využitím správnych metód a materiálu.

Možné riešenie: Učiteľ so žiakmi diskutuje o reálnych a realistických lokálnych a svetových problémoch, rieši s nimi otázky interdisciplinárneho charakteru.

- Majú žiaci možnosť prezentovať svoje výsledky rôznymi spôsobmi?

Potreba žiaka: Učiteľ by sa mal sústrediť na vôľovú a motivačnú zložku nadaných detí.

Možné riešenia: Žiaci môžu využívať multimedialne prezentácie a iné spôsoby na predvedenie výsledkov svojej alebo skupinovej práce. Vhodnou motiváciou je aj možnosť uverejnenia ich prác napríklad v školskom alebo miestnom časopise.

Učiteľ nadaných detí môže pri výučbe využívať niekoľko metód pre uspokojenie konkrétnych potrieb žiakov. Ich znalosť a schopnosť efektívne ich používať by malo byť jednou z hlavných kompetencií učiteľa. Na Slovensku a v zahraničí sa bežne využívajú nasledovné postupy

- *Akceleračný postup*

Učiteľ žiakom prezentuje učivo rýchlejším tempom ako pri bežnom vyučovaní. Za jednu hodinu preberie napríklad dvojnásobné množstvo učiva, keďže žiaci sa učia a chápu rýchlejšie. Učiteľ poskytuje žiakom aj rozširujúce učivo a materiály a informácie k ďalšiemu prehĺbovaniu znalostí. Učiteľ môže využiť kompakciu a teleskopiu.

Pri kompakcii hovoríme o efektívnom využití času na prebratie predpísaného množstva učiva. Žiakovi ostáva čas na jeho záujmy a na prehĺbovanie vedomostí v iných predmetoch.

Pri teleskopii sa učivo zhusťuje a zároveň sa redukuje čas potrebný na jeho osvojenie.

- *Samostatné štúdium*

Samostatné štúdium deťom umožňuje zlepšovať výkon v oblastiach, ktoré ich zaujímajú. Učiteľ dáva žiakom vypracovať projekty a výskumy a podporuje tak rozvoj ich intelektových schopností. Deti svoje výsledky prezentujú pred spolužiakmi.

- *Obohacujúce programy*

Bežné učebné osnovy sú modifikované, žiaci preberajú okrem základného učiva aj obohacujúce a rozširujúce učivo. Oproti bežným žiakom nepostupujú rýchlejšie, ale učivo preberajú

podrobnejšie. Učiteľ navyše môže do programu zaradiť aj nadštandardné učivo, ktoré zvolí podľa záujmov žiakov. Učítelia túto metódu obľubujú, pretože im poskytuje priestor pre vlastnú tvorivú prácu. Učivo môže mať všeobecný charakter, vtedy sa žiaci zameriavajú na získanie poznatkov v rôznych oblastiach, čo zväčšuje ich rozhľad, alebo sa môže zameriavať na dodanie detailných informácií z niekoľkých vybraných oblastí. V rámci týchto programov sa môžu využívať nasledovné postupy zamerané na podporu tvorivosti a získavanie nových informácií nenáročnou a zábavnou formou:

- vypracovanie projektov- žiaci si volia témy podľa svojich záujmov,
- výlety,
- sobotná škola- žiakov učia učítelia- dobrovoľníci alebo študenti vysokých škôl,
- tábory pre nadané deti,
- práca vo výučbových centrách v škole,
- súťaže,
- mentoring- pre žiakov je motiváciou možnosť učiť sa od odborníkov v oblasti, ktorá ich zaujíma.

- *Tvorivé úlohy, metóda problémového vyučovania*

Pri problémovom výklade učiteľ vedie žiakom k tvorivému mysleniu. Objavovanie, hľadanie a experimentovanie umožňujú žiakovi aktívnu účasť na hodine. Učiteľ im prezentuje učivo ako problém, ktorý treba vyriešiť, a oboznamuje ich aj so súvisiacimi hypotézami, ich vznikom a obhajobou. Žiaci by mali poznať pojmy a princípy, ktoré ich dovedú k riešeniu, ale ich správna aplikácia je predmetom výučby. Využívajú tak svoje všeobecné vedomosti v konkrétnom prípade a uplatňujú logické myslenie. Učiteľ vedie žiakov, aby sami hľadali riešenia a formulovali vlastné hypotézy. Mal by žiakov oboznámiť s kritériami hodnotenia, aby neskôr sami dokázali posúdiť, ktoré princípy možno v danej situácii aplikovať a ktoré nie. Záver vyučovania predstavuje zovšeobecnenie využitých pojmov a princíпов. Učiteľ žiakom prezentuje konkrétny prípad- týkajúci sa napríklad spoločnosti alebo životného prostredia, nechá im čas, aby porozmýšľali a utvorili si vlastný názor a postupuje ku skupinovej diskusii. Počas nej môže žiak preformulovať svoje názory a dospieť k tomu, že pre vyvodenie záveru potrebuje ďalšie informácie. Tie mu môže poskytnúť učiteľ alebo môžu byť predmetom samostatného štúdia. Žiak napokon môže navrhnúť riešenie daného problému. Učítelia nadaných detí by mali vo zvýšenej miere využívať úlohy divergentného charakteru, ktoré akceptujú viac riešení, a podporili tak tvorivosť žiakov.

- *Pestré podnety*

Multipodnetné úlohy pomáhajú udržiavať pozornosť žiaka a rozvíjajú jeho intelektové schopnosti. Pri jednom podnete majú deti napríklad na hodine angličtiny za úlohu vysvetliť, kedy používame sloveso s koncovkou *-ing*. Pri viacpodnetnej úlohe musia napísať vetu v prítomnom čase so slovesom s a bez koncovky *-ing* (present simple a present continuous). Deti sú nútené premýšľať, aký je v použití rozdiel. Dôležitá je angažovanosť učiteľa. Ak sa učiteľ obmedzuje na poskytnutie informácií a inštrukcií, neposkytuje žiakovi možnosť, aby rozvíjal svoje kognitívne funkcie a samostatnosť. Nadané deti nereagujú dobre na neutrálne podnety. Správny podnet vedie k vytvoreniu motívov na riešenie úlohy a vedie tak k vytváraniu motivácie. Vhodnou motiváciou a prebudením záujmu je fakt, že deti sú si vedomé, že to, čo sa učia, využijú aj v konkrétnej situácii. Učiteľ môže žiakom prezentovať učivo abstraktným spôsobom, alebo im môže uviesť aj konkrétny príklad, ale deti by mali byť nútené o učive premýšľať a hľadať vlastné príklady.

- *Metóda rovesníckeho učenia*

Výbornou motiváciou je pre žiaka tiež možnosť prezentovať ostatným žiakom nové učivo namiesto učiteľa. Žiaci rozvíjajú aj svoj rečový prejav a eliminujú strach z rozprávania pred väčším publikom. Väčšinou prezentujú rovesníkom témy z oblastí, v ktorých osobne vynikajú.

- *Učenie spojené s pohybom*

Deti musia okrem znalosti správnej odpovede reagovať aj fyzicky. Učiteľ napríklad rozdelí triedu podľa štyroch svetových strán a ku každej priradí kategóriu, napríklad: podstatné meno, prídavné meno, sloveso, číslovka. Deti sa pri vyslovení slova musia postaviť na správne miesto. Vo všeobecnosti sa odporúča rozvíjať aj motoriku a fyzické zdatnosti detí, keďže tieto často zaostávajú za jeho zrýchleným intelektovým vývinom.

- *Metódy zamerané na rozvíjanie tvorivosti*

Do tejto kategórie patria : (In Duchovičová, J., 2007.)

- „heuristické metódy - napríklad metóda G. Polya zameraná na riešenie problémov alebo -
- didaktické hry- vytváranie modelových situácií,
- systémové analytické metódy,
- metódy tvorivej konfrontácie,
- metódy s odloženým hodnotením,
- metódy špecifikácie problému,
- orientačné metódy,

- metódy na inšpiráciu,
- diskusné a cvičné metódy,
- harmonizačné režimové metódy,
- harmonizačné kondičné metódy.“

- *Brainstorming*

Metóda brainstormingu spočíva v oddelení nápadov od ich hodnotenia. Nielenže rozvíja tvorivosť, eliminuje aj strach vyjadriť svoje myšlienky. Žiaci prinášajú svoje názory a riešenia. Kvantita je nadradená nad kvalitu, keďže existuje predpoklad, že medzi veľkým množstvom názorov sa nájdu aj tie kvalitné.

- *Metóda voľby diferencovaných úloh*

Žiaci majú možnosť sami si zvoliť úlohy spomedzi úloh s rôznym stupňom náročnosti. Ak úlohy zvládnu úspešne vyriešiť, sú motivovaní k postupnému zvládnutiu stále náročnejších úloh. Bežný prístup učiteľa neberie ohľad na individuálne potreby žiaka. Ak sa žiakovi nedarí vyriešiť úlohu, môže stratiť záujem o predmet.

- *Metóda zaangažovaného učenia sa*

Žiaci pracujú v skupinkách, každý má svoju úlohu. Každý z nich môže svojimi vedomosťami a zručnosťami prispieť k výsledku, a zároveň niečo naučiť svojich rovesníkov. Žiaci môžu napríklad spoločne pracovať na projekte alebo vykonávať chemický pokus. Deti sa učia spolupracovať a spoľahnúť sa na schopnosti ostatných detí.

- *Mastery learning*

Cieľom tejto metódy je zhodnotenie zvládnutia učiva zo strany žiaka. Žiak nepostupuje k novému učivu, kým kompletne neovláda predchádzajúce. Učiteľ vníma žiakov ako individuality. Každý má svoje pracovné tempo a učiteľ sa mu prispôsobuje. Dôležitá je spätná väzba, učiteľ žiaka vedie pri procese učenia, pomáha mu odstraňovať nedostatky a problémy. Táto metóda je pre učiteľa náročná na prípravu.

Z uvedených metód sa na Slovensku najčastejšie využívajú akceleračný postup a obohacujúce programy. Sú hlavnými postupmi aj v Škole pre nadané deti v Bratislave, kde sa v prvých ročníkoch sústreďia hlavne na akceleráciu učiva a následne prechádzajú k jeho obohacovaniu. Učitelia nadaných detí by sa mali zaujímať aj o ďalšie metódy a mali by ich praktizovať so žiakmi. Niektorým deťom by uvedené metódy mohli pomôcť v rozvoji ich kognitívnych, emocionálnych a tvorivých schopností lepšie, ako stereotypne využívané postupy. Stereotypu sa treba vyvarovať aj pri využívaní metód pre nadané deti, v opačnom prípade môžu vzniknúť problémy ako pri bežnom vyučovaní, keď žiakova pozornosť nie je vhodne udržiavaná.

Učebné osnovy by mali zohľadňovať potreby žiakov. V zahraničí sa osvedčil model všeobecných tém, podľa ktorých sa člení celé vyučovanie. Témou môžu byť štruktúry, zmeny, cykly alebo systémy. Všetky učebné látky sa týkajú hlavnej témy. Tieto témy dávajú učiteľom aj študentom veľký priestor na ich ďalšie rozvíjanie. Ak sa deti napríklad učia o systémoch, zameriavajú sa na všetky možné typy, napríklad na spoločenský, prírodný, literárny systém, učia sa, čo systémy drží pohromade a čo ich ohrozuje.

Je užitočné ponechať v učebných osnovách priestor pre ich prispôsobenie potrebám žiakov. Model všeobecných tém umožňuje žiakom rozvíjať tému samostatne, žiaci môžu sami prispieť k téme svojim výskumom, učiteľ sa viac zameriava na oblasti, o ktoré žiaci prejavujú veľký záujem.

ZÁVER

Predmetom bakalárskej práce boli profesijné kompetencie učiteľa nadaného žiaka. Cieľom bolo zistiť, aký typ kompetencií je potrebný pri výchove a vzdelávaní nadaných detí. Z práce vyplynulo, že učiteľ, ktorý sa špeciálne nevenoval problematike nadaných detí, často nemá kompetencie potrebné pre rozvíjanie nadania u detí a vlastnosti, ktoré sú pre tieto deti typické neuznáva ako prejav nadania. Vo svete sa dnes už venuje veľká pozornosť nadaným deťom a ich potrebám. Vznikajú varianty výchovy a vzdelávania, ako aj metódy, ktorých cieľom je rozvoj špecifických zručností, ktoré sú charakteristické pre nadané deti. Pozornosť, aká sa venuje nadaným deťom, je ukazovateľom vyspelosti krajiny.

Príprava učiteľov pre nadaných žiakov nie je vo svete jednotná. Na Slovensku neexistuje samostatná disciplína, ktorá by sa venovala výlučne pedagogike nadaných detí. Ak sa však učiteľ chce venovať nadaným deťom, vysoké školy mu umožňujú prípravu, má tiež k dispozícii rôzne kurzy, prípadne môže študovať v zahraničí, kde niektoré vysoké školy ponúkajú kvalifikáciu, ktorú uznávajú viaceré európske krajiny. Výchova a vzdelávanie učiteľov nadaných detí si získava podobnú pozornosť, ako samotné vzdelávanie nadaných. Z charakteristiky nadania a nadaných detí vyplynula dôležitosť špeciálnej prípravy učiteľov. Len kompetentný učiteľ, teda učiteľ, ktorý má odborné znalosti a špecifické vlastnosti pre prácu s nadanými žiakmi, môže pomôcť nadaným deťom rozvíjať ich nadanie. V opačnom prípade sa môže stať príčinou toho, že dieťa stratí záujem o školu a vybuduje si negatívny prístup ku škole. Od učiteľa nadaných žiakov sa vyžaduje, aby zanechal stereotyp zakorenený v bežnom vyučovacom procese a aby si uvedomoval, ktoré zákonitosti vyučovania môžu brzdiť rozvoj nadania a postupne sa ich naučil eliminovať. Práca učiteľa nadaných detí je náročná. Učiteľ nadaných žiakov sa nielenže musí neustále vzdelávať, musí venovať čas a úsilie aj príprave každého vyučovania, keďže zohľadňuje v prvom rade potreby žiakov. Výsledkom jeho práce a ukazovateľom jej kvality sú žiaci, u ktorých sú rozvinuté vlastnosti ako tvorivosť a nezávislosť, a stanú sa tak prínosom pre spoločnosť.

V práci som došla k záveru, že profesia učiteľa nadaných žiakov si vyžaduje špecifické kompetencie a vlastnosti, ktoré vyplývajú z potrieb nadaných žiakov. Tejto skupine detí by sa preto mali venovať predovšetkým učitelia, ktorý sa ich problematike podrobne venovali už počas svojho štúdia a majú chuť a ochotu ďalej sa vzdelávať, aby dokázali efektívne rozvíjať schopnosti nadaných detí.

RESUMÉ

In Slovakia, gifted children are considered as children with special educational needs. There was created the model of teaching of the gifted children based on their needs which has several variants. We apply differential approach to the education of these children. Their needs are taken into consideration also during the development of the curriculum and they are reflected in the requirements relating to teacher's competences.

The teacher of gifted children must have primarily subject-professional, pedagogical-psychodidactic and organizational skills that enable him to create an effective teaching process that will take into consideration the needs of gifted children. Teachers must have knowledge not only about their subject, they also have to know the different methods of teaching through which they can effectively develop cognitive and affective abilities of the children. They should seek to develop the favorable environment at school for the students. Also his personal competences are very important. The teaching of gifted children requires characteristics such as tolerance, empathy and the ability of the partnership. They may include also the ability of the self-reflection because without it the teacher cannot evaluate the effectiveness of his methods. Some universities actually require some of these characteristics from the students of the pedagogy of the gifted children. The work of the teacher of gifted students requires also communicational skills, not only in relation to children but also to parents. From this work results that all the teachers, and not only those for gifted children, should have a diagnostic competence so they are able to recognize talent in the interest of the early support of the development of children's abilities.

Professional competences of teachers of gifted students are characterized by complexity. The absence of any competence may have a negative impact on the teaching process, so to teacher's training and preparation should be given close attention.

LITERATÚRA

DUCHOVIČOVÁ, J.: Aspekty diferenciácie v edukácii nadaných žiakov. Nitra: PF UKF, 2007. 312 s. ISBN 978-80-8094-099-7

DUCHOVIČOVÁ, J.- LAZÍKOVÁ, A.: Rozvoj osobnosti dieťaťa a profesionalita učiteľa v materskej škole. Bratislava: IRIS, 2008. 250 s. ISBN 978-80-89256-28-0

DUCHOVIČOVÁ, J.- BABULICOVÁ, Z. : Podpora nadania dieťaťa v predškolskom veku : In Vzdělávání nadaných žáků, Oldřich Šimoník, Brno, 2010, ISBN978-80-210-5349-6

DOČKAL, V.: Psychológia nadania. Bratislava, SPN, 1987. ISBN 80-80577-10-2

DOČKAL, V. : Informačno metodický materiál k organizácii výchovy a vzdelávania integrovaných intelektovo nadaných žiakov v 1. – 4 ročníku základnej školy, VUDPaP, 2005, č.CD'2005'19375/26373'1:091

ĎURIČ, L.- GRÁC, J.- ŠTEFANOVIČ, J.: Pedagogická psychológia. Bratislava: JASPIS, 1991. 332 s. ISBN 80-900477-6-9

FOŘTÍK, V.- FOŘTÍKOVÁ, J.: Nadané dítě a rozvoj jeho schopností. Praha: Portál, 2007. 128 s. ISBN 978-80-7367-297-3

HŘÍBKOVÁ, L.: Nadání a nadaní. Praha: Grada publishing, 2009. 256 s. ISBN 978-80-247-1998-6

JURÁŠKOVÁ, J.: Základy pedagogiky intelektovo nadaných. In: Základy špeciálnej pedagogiky pre prácu so študentmi stredných a vysokých škôl. Bratislava: Univerzita Komenského vo vydavateľstve MABAG, 2007. ISBN 978-80-89113-30-9

JURÁŠKOVÁ, J.: Základy pedagogiky nadaných. Pezinok: Formát, 2003. ISBN 80-89005-11-X

KAČÁNI, V. a kol.: Základy učiteľskej psychológie, Bratislava: SPN, 1999, 214, ISBN 80-80-02830-0

KIKUŠOVÁ, S.-KOSTRUB, D.: Pedagogika pre 1.ročník stredných odborných škôl. Bratislava: SPN, 2002, 111 s. ISBN 80-08-03293-6

KOLÁRIKOVÁ,Z.-PUPALA,B. : Předškolní a primární pedagogika. Předškolská a elementární pedagogika. Praha:Portál, 2001, 456 s., ISBN 80-7178-585-7

KOMINAREC,I.-ŠUŤÁKOVÁ,V.-DARGOVÁ,J.: Základy pedagogiky. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied, 2005, 138 s., ISBN 80-8068-406-5

KURINCOVÁ,V.-SLEZÁKOVÁ,T.: Žiak na začiatku školskej dochádzky, edukačná podpora učiteľov a rodičov, Nitra 2009, ISBN

LAZNIBATOVÁ, J.: Nadané dieťa, jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie. Bratislava: IRIS, 2001. 394 s. ISBN 80-88778-32-8

LAZNIBATOVÁ, J.: Nadané dieťa. Bratislava. Iris, 2003. ISBN 80-89018-53-X

Mansfield Center: Creative Learning Press, 1977, ISBN 0-936386-01-0

MESÁROŠOVÁ, M.: Nadané deti. Prešov: ManaCon, 1998. ISBN 80-85668-64-5

MŠ SR, Štátny vzdelávací program ISCED 1 –primárne vzdelávanie, Prievidza: Patria1, 2008, ISBN 978-80-969407-5-2

Pedagogický slovník: P-Ž: 2.diel.- 1. Vyd. -Praha SPN; 1967. – 533s.

PERHÁCS, J. a kol.: Multidimenzionálne aspekty výchovy a vzdelávania. Nitra: PF UKF, 2005. 345 s. ISBN 80-8050-893-3

PETLÁK,E. : Všeobecná didaktika, Bratislava:IRIS, 2004. 311s. ISBN 80-89018-64-5

RENZULLI,J.S.: The enrichment triad model: A guide for developing defensible program for the gifted and talented. Mansfield Center: Creative Learning Press, 1977. ISBN 0-936386-01-0

SEIDLER,P.-KURINCOVÁ,V.:(In)akosti v edukačnom prostredí : PF UKF Nitra, 2008, 128 s., ISBN 80-8050-839-9

Špecifické vzdelávacie opatrenia na podporu všetkých foriem nadania v európskych školách. Pracovný dokument. Brussels: Eurydice Európska kancelária November 2007. 48 s.

ŠVEC,Š. : Základné pojmy v pedagogike a andragogike. Bratislava: IRIS, 2002. 318s. ISBN 80-89018-31-9

VAŠEK,Š. a kol. : Špeciálna Pedagogika: Terminologický a výkladový slovník. Bratislava: SPN; 1994, 245s. ISBN 80-08-01217-X.

VAŠEK,Š.: Základy špeciálnej pedagogiky. Bratislava: Sapienta, 2006. ISBN 80-89223-02-6

Zákon NR SR č.245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

ČLÁNKY

KONČOKOVÁ,E. : Projekt krok za krokom. Pedagogická revue, 2002, č.4, s. 387-391

INTERNETOVÉ ZDROJE

http://www.vudpap.sk/sub/vudpap.sk/images/ISCED/isced_1.pdf

<http://www.vudpap.sk/vyskumny-ustav-detskej-psychologie/odkazy-na-stranky/>

<http://www.vudpap.sk/sk/projekty/>

<http://www.minedu.sk/data/USERDATA/RegionalneSkolstvo/SpVaV/Materialy/20071023.pdf>

<http://www.minedu.sk/>

<http://www.nadanie.sk/index.php?ID=3>

<http://www.rodina.cz/clanek2816.htm>

<http://www.intuitor.com/index.shtml>

http://kdf.mff.cuni.cz/vyuka/pedagogika/semin_prace/zs2006/slovensko.doc

<http://kpppbbsvsbb.sk/material/zbornik/zborni11.htm>

<http://www.rodina.cz/clanek2428.htm>

<http://www.rodina.cz/clanek2606.htm>

<http://ucitelske-listy.ceskaskola.cz/Ucitelskelisty/AR.asp?ARI=100675&CAI=2149>

<http://www.rvp.cz/clanek/460/19>

PRÍLOHA

Konkrétne úlohy pre rozvoj nadania

Učiteľ si volí metódu podľa veku, schopností a vedomostí detí. Témy úloh sa podľa veku a záujmov pohybujú od prírody až po konkrétne globálne problémy. Úlohy sú zamerané na rozvoj tvorivosti a samostatnej práce, mali by žiakom poskytovať pestré podnety a mali by byť zostavené s využitím metód pre vzdelávanie nadaných žiakov. Deti môžu pracovať aj v skupinkách.

Výučba materinského jazyka

Úloha 1:

Učiteľ dá žiakom k dispozícii text, v ktorom sú podčiarknuté slová. Žiak má za úlohu nahraď ich synonymami. Tento typ úloh pomáha rozvíjať verbálne schopnosti žiakov. Úloha má viac ako jedno správne riešenie.

Úloha 2:

Slovné reťaze tiež pomáhajú rozvíjať verbálne schopnosti a tvorivosť žiakov a majú obvykle viac riešení. Žiaci musia tvoriť slová tak, aby z daného prvého slova postupne vzniklo slovo umiestnené na konci reťaze, pričom v každom kroku môže zmeniť len jedno písmeno v slove.

Príklad: LAN- _____ - _____ - _____ - SED

Riešenie: LAN- EAD- EUD- SUD- SED

Výučba cudzieho jazyka

Úloha 1:

1. Učiteľ rozdá deťom kartičky predstavujúce rôzne povolania: doktor, pilot, kuchár, kvetinárka, učiteľ...
2. Napíše na tabuľu vety typu: I work in / I work with..... / I wear
3. Učiteľ napíše deťom zoznam výrazov, z ktorých si môžu vybrať dokončenie vety, alebo deti samostatne pracujú so slovníkom.
4. Každé dieťa predstaví ostatným svoje povolanie, ostatní žiaci hádajú, kým je.

Tento typ úloh deťom uľahčuje osvojenie si slovnej zásoby, keďže ich núti pracovať s novými výrazmi.

Úloha 2:

Deti predvádzajú rôzne povolania (zvieratká, národnosti...) a ostatní ich hádajú kladením otázok, napríklad: Do you work in shop? Do you have wings? Do you like rice?

Úloha 3:

1. Učiteľ rozdá deťom kartičky s charakteristikami zvierat (povolání, národností...). Napríklad: I have hair. I can fly. I like vegetables.
2. Napíše na tabuľu názvy zvierat, napríklad: horse, dog, fish, bird.
3. Deti priradzujú kartičky ku správnej zvieratke, pričom vety nahlas vyslovia.

Výučba matematiky

Úloha 1:

Učiteľ nadaných detí by mal často využívať úlohy s možnosťou viacerých riešení. Nepoužije tak klasický príklad, ako doplňte číslo, aby bol súčet správny v príklade: $3 + _ = 10$, ale zvolí si úlohu, v ktorej žiaci majú istý čas, napríklad jednu minútu na to, aby vytvorili čo najvyšší počet príkladov, v ktorých po sčítaní získajú výsledok 10.

Úloha 2:

Aj pri výučbe matematiky je možné použiť metódu problémového vyučovania. Učiteľ naučil žiakov vypočítať plochu obdĺžnika a štvorca. Ich úlohou je ale vypočítať plochu kosodĺžnika, aj keď sa podobnému príkladu ešte na hodine nevenovali. Žiaci musia sami prísť na to, ako využiť svoje predchádzajúce vedomosti na vyriešenie príkladu.